Wij zijn deel van de natuur
(1) Vervreemd van de natuur

Lezing

Heel de wereld is voor U als een stofje op een weegschaal, als een dauwdruppel die 's ochtends op de aarde valt. Omdat U alles kunt, ontfermt U zich over iedereen; U ziet voorbij aan de zonden van mensen, opdat zij tot inkeer komen. Alles wat er is hebt U lief, niets van wat U gemaakt hebt is U te min; U zou het niet eens gemaakt hebben als U er een afkeer van had. Hoe zou iets tegen uw wil kunnen blijven bestaan? Hoe zou iets kunnen voortbestaan als U het niet in het leven had geroepen? U, Heer, hebt het leven lief en U spaart alles, omdat het van U is;

Wijsheid 11,22-26 (NBV21)

Overweging

Hoe is het zover kunnen komen dat de mens totaal vervreemd is geraakt van de natuur?

Dat hij de opwarming van de aarde boven de veilige grens van 1,5 graden opwarming liet komen? Zoals we de afgelopen zomer zelf konden vaststellen: hittegolven in ons land met een oversterfte van 3000 mensen, extreme droogte in heel Europa met overal bosbranden, in Hongarije een kerncentrale die moest stilgelegd worden door een gebrek aan koelwater, in Nepal een stuk gletsjer dat afbrak met verschrikkelijke gevolgen (al zeker 1400 doden) en dat voor een land dat een minimum aan CO2 in de atmosfeer uitstoot.

Hoe is het zover kunnen komen dat er zes van de negen planetaire grenzen ernstig overschreden zijn? Naast de klimaatopwarming door de CO2 uitstoot is er de teloorgang van biodiversiteit, de verandering in landgebruik, het toenemend gebrek aan zoet water, de verstoring van de voedingsstoffencycli door overmatig gebruik van pesticiden en de chemische vervuiling van onze planeet.
De afstand tussen mens en natuur is enorm geworden.
Hoe is het zover kunnen komen?

In haar boek "Sacred nature", "Heilige natuur" maakt de bekende Britse auteur Karen Armstrong een vlijmscherpe analyse.

In de loop van de geschiedenis zien we dat alle volkeren ontzag hadden voor de natuur. Ze waren er ook bang voor want de natuur kon krachtig tekeer gaan. Veel volkeren beleefden een diepe verbondenheid met de natuur. Ze beschouwden de natuur als bewoond door geesten. Vandaar ook hun enorme respect en verering. Vandaag zien we dat bij de resterende inheemse volkeren. Volgens de Bijbelse traditie handelt God in de eerste plaats in de geschiedenis van zijn volk (bv. het Exodusverhaal) en de natuur wordt er van zijn goddelijke status beroofd. (=de zon, de maan en de sterren zijn geschapen door God) Maar dat op zich verklaart de afstand tussen natuur en mens nog niet. Want op veel plaatsen in de Bijbel is de natuur ook "openbaring" van het goddelijke. Denken we maar aan de psalm 8 ("Heer, onze Heer hoe machtig is uw naam allerwegen op aarde") , psalm 19 ("De hemel verkondigt de majesteit Gods) En dan het hele scheppingsverhaal met het refrein "en God zag dat het goed was" Of denken we aan het boek Wijsheid waaruit we daarnet een passage lazen die eindigde met "U Heer, die alles wat leeft bemint." In dat boek wordt de wijsheid als een persoonlijke werkelijkheid voorgesteld die van God

uitgaat en de wereld doordringt en ordent. De natuur dus als een openbaring van God en die gedachte wordt door de middeleeuwse theoloog Thomas van Aquino (1225 tot 1274) verder uitgewerkt. Thomas staat voor een zeer respectvolle houding tegenover de natuur. In zijn Summa Theologiae zegt hij dat God niet in een bovennatuurlijke hemel woont, maar overal in alles aanwezig is. God is niet een zijnde, maar het zijn zelf (esse seipsum), dus de goddelijke essentie in alle dingen. En waar God is, daar is hij helemaal.

Maar een eeuw later gebeurt er een grote verschuiving: de Franciscaanse filosoof Dun Scotus werkt vanuit de logica een zeer rationele theologie uit. God bijna als een ding, maar dan van een hogere categorie. Dus een "ens infinitum". Dat rationalisme wordt steeds sterker en in de 16e en 17e eeuw krijg je Francis Bacon met zijn empirische filosofie: we moeten de natuur observeren en experimenten uitvoeren om te zien welke wetten er gelden… Bacon wordt gezien als de grondlegger van de wetenschappelijke methode. De natuur begrijpen én beheersen. Het scheppingsverhaal interpreteert Bacon eenzijdig vanuit de macht die aan de mens gegeven is: de mens moet de aarde "onderwerpen" zoals God bevolen heeft. En met de heidense manier om de natuur te vereren moet de rationele mens komaf maken. Karen Armstrong stelt vast dat vanaf dan de natuur niet langer een openbaring van het goddelijke kon zijn, maar een gewoon ding dat men mag exploiteren.

We krijgen dan Descartes (Ik denk dus in ben) die de wiskunde verder op de natuur toepast en de rationaliteit verder opdrijft. Voor de natuurkundige Isaac Newton is Gods essentie de zwaartekracht die het universum controleert, diegene die ervoor zorgt dat het uurwerk draait. En later wordt God dan ook afgevoerd, want niet meer nodig als hypothese.

We krijgen een seculier concept van de natuur: een volledige onttovering. De mens gebruikt de natuur en buit haar uit maar hij vergeet dat hij er zelf deel van uitmaakt. Deze manier om naar de natuur te kijken zit dus heel diep in onze Westerse rationaliteit en meteen ook in het kapitalisme. En het even romantisch genieten van de prachtige bergen verandert niets aan deze diep ingebakken gebruikshouding t.o.v. de natuur want we blijven fossiele brandstoffen verbranden die de door ons bewonderde gletsjers in de bergen doen verdwijnen. Er zal dus meer nodig zijn dan louter inzicht om onze Westerse levensstijl te veranderen.

En als het over de klimaatopwarming gaat is er is nog een andere oorzaak die de uitbuiting van de natuur mogelijk heeft gemaakt: de fossiele industrie die megawinsten maakt en dat wil blijven doen, ten koste van alles.

Al in 1977 had James Black, een wetenschapper van de oliereus Exxon Mobile, aan zijn management gezegd: "Er is overeenstemming tussen wetenschappers dat de meest waarschijnlijke wijze waarop de mens het klimaat beïnvloedt, gebeurt door de uitstoot van CO2 bij verbranding van fossiele brandstoffen." Een jaar later waarschuwde hij dat een verdubbeling van CO2 concentratie in de atmosfeer de temperatuur op aarde met 2 tot 3 graden zou doen stijgen. In 1979 gaf Exxon Mobile 1 miljoen dollar uit om op een varende supertanker wetenschappelijke metingen uit te voeren: ze wilden weten hoeveel CO2 de oceanen opnamen. De olie-industrie wist dus perfect waar ze mee bezig waren. En ze communiceerden daarover ook, in privé en in academische kringen. Maar dan komt er in 1981 een baanbrekend artikel van NASA-wetenschappers waarin ze link ts concentratie van CO2 en opwarming van de aarde leggen en wordt in 1988 het IPCC (Intergovermental Panel on Climate Change) opgericht – het internationale klimaatpanel van wetenschappers - en komt het thema van de klimaatopwarming bij het grote publiek en de politici terecht. Exxon en andere spelers in de fossiele industrie vrezen dat de olieproductie aan banden gelegd zal worden en veranderen ze het geweer van schouder: ze beginnen

twijfel te zaaien over de klimaatopwarming en de rol van de mens daarin. En met succes. In juni 2022 zegt VN-secretaris Antonio Guterres het volgende: “We zijn in een wereld gevangen waarin de producenten en financiers van fossiele brandstoffen de mensheid in een wurggreep houden. Al tientallen jaren heeft de fossiele industrie massief in pseudowetenschap en publieke communicatie geïnvesteerd met een vals narratief om zijn verantwoordelijkheid voor de klimaatopwarming te minimaliseren en een ambitieuze klimaatpolitiek te ondermijnen. Ze hebben precies dezelfde schandalige tactieken gebruikt zoals de tabaksindustrie tientallen jaren ervoor.”

Ondertussen zien we dat de voorbije zomer droogtes, bosbranden, en overstromingen in Europa lelijk huis hebben gehouden. De voorspellingen in de IPCC-rapporten zijn nog voorzichtiger dan wat we zelf meemaken.

De waarheid is dat wat er in die rapporten staat de waarde van de nog ontgonnen olie- en gasvoorraden in de wereld tot nul euro herleidt; want die voorraden moeten in de grond blijven indien we op deze planeet willen overleven. Maar de fossiele industrie wil nog zoveel mogelijk op korte termijn winst maken en dus doet ze alles om verder te desinformeren of om de transitie naar groene energie tegen te werken. Wat er met onze planeet en de bewoners gebeurt kan hen blijkbaar geen bal schelen. En ze lobbyen daarvoor ook met veel geld en macht bij onze politici. En terwijl ze momenteel nog meer hun zakken vullen wegens de oorlog in Oekraïne en de oorlog met Iran wordt op de gewone burger bespaard. En wat nog straffer is: deze fossiele industrie krijgt van onze federale overheid nog steeds een pak subsidies: in 2024 10,8 miljard euro aan directe subsidies (zoals tankkaarten en gunstige accijnsregimes) en 3,1 miljard voor bedrijfswagens. Was onze regering niet op zoek naar 10 miljard euro? En ondertussen hebben we in België nog steeds geen deftig klimaatbeleid, want tja het moet haalbaar en betaalbaar blijven. Hallo?

Er is dus nog veel werk aan de winkel. Afspraak op zondag 11 oktober in Brussel om nogmaals onze stem te laten horen aan onze voor een krachtig klimaatbeleid. Onze toekomst en vooral die van onze kinderen hangen ervan af.

Karel Ceule
De Lier, Brugge, 27 september 2026